

Z minulosti a současnosti univerzity

Vzpomínky posluchače-pomvěda

(k 90. výročí vzniku Masarykovy univerzity)

JIRI SEDLÁK

Jako absolvent reálného gymnázia ve Zlíně (1943) jsem byl v letech 1943-1945 totálně nasazen. Po osvobození v roce 1945 jsem se v rozhodování, zda mám jít na medicínu, práva, nebo filozofii, přiklonil k filozofii (filozofie – čeština). Rozhodlo to, že jsem byl vášnivý čtenář; zvitězil jsem ještě jako gymnazista v literární soutěži svou úvahou *Don Quijote ještě žije* a v r. 1945 mě definitivně pro češtinu (a filozofii) ovlivnil Bassův *Cirkus Humberto*.

Na Filozofické fakultě jsem zažil velký nával rozeštudovaných a nových ročníků, a zmatek. Museli jsme absolvovat zkoušky z češtiny, dějepisu a zeměpisu (s prominutím zkoušky z toho oboru, na který jsme se hlásili). Nevěděli jsme si moc rady se zapisováním nabízených přednášek do indexů z velkých nástěnných tabulí. Takže jsem si omylem např. zapsal přednášky Mirko Nováka z dějin filozofie, které byly až ke druhé státnici. Když se člověk nedostal do lavic, bylo štěstím ukořistit někde aspoň židli, a pak aktovku na kolena jako psací podložku a zachycovat přednášky. Skripta a učebnice nebyly.

První rok (z tříletého, pro abiturienty 1943 takto zkráceného studia) jsem horlivě navštěvoval všechny přednášky. Fr. Trávníček mě zaujal svým netradičním pojmáním mluvnice (psychologický podmět atp.). V přednáškových A. Grunda z dějin české literatury na sebe upozorňovali posluchači D. Jeřábek a Š. Vlašín. Přednáškami sociologa I. A. Bláhy z „praktické filozofie“ (= etiky) jsme byli tak nadšeni, že jsme každou na konci odtleskali. R. Konečný nás zaujal svým Masarykem. V prosemináři z filozofie nám J. L. Fischer předhodil k našemu vyjádření Berkeleyův slavný výrok „Esse est percipi“, zda s ním souhlasíme či ne. (Jediný Karel Čulík, filozof a budoucí špičkový matematik, dovedl Berkeleyovu myšlenku obhájit. Však si ho J. L. Fischer jako rektor olomoucké univerzity vzal do Olomouce s sebou.) Psycholog V. Chmelař nás udivoval svou sečtělostí.

Zajímal mě i kulturní život ve městě. Navštěvoval jsem Traplův seriál přednášek o utopickém socialismu a komunismu a přihlásil jsem se za člena Masarykovy sociologické společnosti. (Tehdy jsem ještě oba pojmy směřoval.) Chodil jsem „na nožku“ do divadel a na koncerty.

První rok jsem úspěšně absolvoval řadu kolokvií. Jedna se mi stala osudovou – zkouška z psychologie. Svými znalostmi, pochycenými z přednášek a navíc i z jedné knihy pedagoga O. Chlupa (s postřehy z psychologie) jsem doc. V. Chmelaře zaujal natolik, že mi nabídl místo pomocné vědecké síly na Psychologickém ústavu po Jiřím Hudečkově odcházejícím na právě zakládanou Palackého univerzitu v Olomouci. Stal jsem se pomvědem.

Psychologický ústav tehdy tvořilo pět lidí: Vedoucí ústavu prof. PhDr. Míhajlo Rostohar pendloval mezi rodným Slovínkem a Brnem, takže ho často zastupoval doc. PhDr. Vilém Chmelař. Třetím psychologem byla asistentka PhDr. Lidmila Kolaříková. Já byl tedy pomocnou vědeckou silou. Pátým zaměstnancem byl Jaroslav Antl, jemný mechanik, který měl na starosti opravu přístrojů poškozených za války a jejich další údržbu, i výrobu.

Na to, že jsem se stal pomocnou vědeckou silou jsem byl náležitě pyšný – hlavně kvůli tomu „vědeckou“. Brzy jsem však zjistil, že jsem byl „děvče pro všecko“, takže výraz „pomocná vědecká síla“ by u mne měl znít „pomocná síla vědců“. Co všechno jsem dělal?

1. Tak trochu *sekretářku* ústavu.
2. *Knihovnika* se vším všudy, co to obnášelo, tj. podle požadavků nadřízených jsem knihy v jednom knihkupectví na Veleři nakupoval, vyúčtoval, zapisoval do příručního katalogu a na lístky jmenného (autorského) katalogu, zařazoval na příslušná místa ve skříních knihovny, půjčoval a vedl evidenci o výpůjčkách a o jejich vrácení.
3. Písaře na cyklostylové blány, rozmnožovatele na ručním cyklostylu, slistovatele stran a prodejce *skript* – z podkladů dodaných prof. Rostoharem a doc. Chmelařem. Pro hromady potřebného papíru jsme jezdili já a J. Antl s ručním vozíkem přes Brno až kamsi do velkobchodu. V časovém tlaku jsem výjimečně pracoval na skriptech přes víkend a spal na fakultě na tvrdém stole. Někdy mi v slistovávání hor listů do svazků skript pomáhaly obětavé posluchačky.
4. Přípravovatele a asistenta *praktických cvičení z psychologie*, většinou s různými přístroji. (Např. tachistoskop testoval aktivní pozornost. Závěry byly využitelné přes pedagogickou psychologii přímo ve výuce.)
5. *Prodejce Černockého Psychologického slovníku*, který jsem vzal ve velkém počtu do tzv. komisního prodeje.
6. *Prodejce předválečných ročníků Rostoharova časopisu Psychologie*. Ty byly přes válku ukryty ve sklepech jednoho brněnského domu, kam jsme pro ně s J. Antlem přijeli a na ručním vozíku odtáhli. Čekalo mě jejich očištění od prachu a pečlivé rozřídění podle čísel a příslušných ročníků do přihrádek velikánského regálu. Pak jsem na Zemské školní radě zjistil adresy základních a středních škol na Moravě, sestavil z hlediska psychologie reklamy snad lákavý dopis (že bez psychologie není možno dobře učit atd.), jehož lákavost jsem zvýšil sníženou cenou nabízené *Psychologie*. Dopisy rozmnožil, rozeslal a na základě objednávek je vyřizoval a vedl účet.
7. *Pečovatele o psychologické přístroje*, které byly za okupace a války do značné míry poškozeny. To znamenalo očistit je, s pomocí psychologů je identifikovat (co jsou a nač jsou) a pořídit jejich dokumentaci – kartičky s názvem, popisem, účelem pokusu – a opatřit je fotografií nebo aspoň kresbou. Podle požadavků vyučujících pak byly přednostně opraveny, případně znovu vyrobeny ty, které se potřebovaly do praktických cvičení.

Postupně i ostatní. Na to byl kvalifikován jemný mechanik Jaroslav Antl se svou vybavenou dílnou (soustruh, vrtačka, bruska atd., nástroje, nářadí, materiál). Vzpomínám, jak jsme tahali zakoupený starší soustruh se sehnanými svalnatými posluchači psychologie po schodech až do našeho nejvyššího patra. Snem doc. Chmelaře bylo vystavět encefalograf, tj. přístroj na snímání elektrických miniproudů mozku. To se však zdálo být nad síly jinak schopného J. Antla.

8. *Účetního dílny.* Vše, co J. Antl potřeboval a kupoval, jsem musel evidovat – od soustruhu až po nejmenší šroubky – do zvláštní účetní knihy.
9. *Chmelařova asistenta* při různých akcích mimouniverzitních. Například šlo o přípravu a provedení psychotechnických zkoušek několika set jugoslávských sirotků a polosirotků po partyzánech, kteří měli být u nás přijati do nejrůznějších učebních oborů. A bylo tedy potřeba zjistit, nač se ten který hodí co do manuálních zručností a intelektových schopností. Doc. Chmelař zkoušel pomocí testů jejich intelektové schopnosti, já jejich manuální zručnosti. (např. zručnost při protažení očka v kleštích všelijak zahnutým dlouhým drátem, šikovnost a čas měřený na stopkách).
10. *Klinického psychologa-začátečníka.* Oč šlo? Výbušný Slovinec vedoucí ústavu profesor Mihajlo Rostohar často J. Antla „seřvával“, aniž za něco chudák Antl mnohdy mohl. Například mu před svým odjezdem na prázdniny ve Slovinsku poručil, aby pro jeho synky koupil jízdní kolo. To J. Antl tehdy po válce marně sháněl. A když je konečně sehnal a odeslal, křížovala se cesta kola na Slovinsko s Rostoharovou cestou do Brna. A tak při prvním setkání Rostohara s Antlem byl křik. Po takových křivdách chtěl vždy Antl se zaměstnáním u nás seknout, navíc pro malý plat – nedocenění jeho práce. Srovnával se s jinými zřizenci ústavů a kateder FF, kteří jen posluhovali svým šéfům nošením pošty a vařením kafe, zatímco J. Antl za stejný plat dělal vysoce kvalifikovanou práci. A tak jsme měli – doc. Chmelař, asistentka Kolaříková i já – co dělat, abychom J. Antla vždy uklidnili a přesvědčili ho, aby zůstal. Umravnit horkokrevného Slovince se nikdo z nás neodvážil. Krédem doc. Chmelaře bylo Nikde nenarazit! (Měl asi za svůj život smutné zkušenosti s narážením.) Já jsem se snažil („klinický psycholog“) rovněž do J. Antla mluvit, a zdálo se, že na mne dá. A přispěl jsem navíc svou hřivnou: výtěžky z prodeje skript a z prodeje Černockého Psychologického slovníku a ze starých ročníků Psychologie šly J. Antlovi jako přilepšení k jeho platu.

K profesoru Rostoharovi se váže vyprávění o tom, čeho byli předváleční posluchači psychologie svědky – příhod s Rostoharem a s jeho pokusnou opicí makacus rhesus – Pepkem. To mě zaujalo i proto, že při identifikaci všech přístrojů a pomůcek, o které bylo potřeba se postarat, jsem narazil i na kus filmového kotouče, na kterém se při jeho promítání objevil Rostohar a opice Pepěk. Co bylo ve vyprávění pravda a co fáma, nevím, ale tradovalo se, že když

Rostohar zařval „Pepku!“, přiřtili se Pepci dva – opice a asistent Josef Burjáněk (pozdější rektor JAMU). Opice Pepek měl prý zvláštní zálibu prohlížet si knihu s motýly. Ze zasklených dvířek knihovny si udělal schodiště, vylezl nahoru, vytáhl onu knihu, dlouze si v ní listoval a jen kroutil hlavou. Dělal Rostoharoví přísedícího při skupinových zkouškách z psychologie. A když některý ze studentů neuměl, Rostohar prý Pepka vybědl: „Pepku, dej mu facku!“ A Pepek tak neprodleně učinil. Vrcholem Pepkovy „kariéry“ byl jeho zásah proti zemskému prezidentu Moravy dr. Černému. Rostohar ho přinutil k návštěvě, aby se osobně přesvědčil, že jeho opakované žádosti o opravu skleněné střechy, kterou zatékalo na přístroje, nejsou kverulantstvím. Skončilo to hádkou a Rostohar prezidenta Černého vyhodil. Tečku za tím udělal Pepek, který Černému skočil na záda a srazil mu cylindr.

Když jsem tyto historky povypřávil brněnskému humoristovi Miroslavu Skálovi (rovněž absolventu FF), transformoval je do svého univerzitního románu *Moji dvojníci* (Brno 1994, s. 80-84) takto: „Starý šimpanz Josef sloužil k demonstraci pavlovovských reflexů. Byl tedy vlastně pedagogicko-vědeckým demonstračním objektem. (...) Po dlouhých tahanicích ho nakonec pan profesor prosadil na místo pomocné vědecké síly s platem 700 Kč měsíčně. (...) Svůj volný čas trávil Pepek nejraději v knihovně (...) a dostával se (...) ke svým oblíbeným obrazovým atlasům zvířat. (...) Jeho hobby se stali motýli. (...) /Prof./ Bidlo však zamýšlenou publikaci „Estetické normy a hodnoty primátů“ nikdy nedokončil, neboť riziko blamáže bylo příliš velké. (...) Bidlo dotáhl /na katedru ve věci zatékání/ samotného rektora, aby ho přesvědčil, že stav je neúnosný. Přitom se (...) zle na rektora obořil, a tehdy Josef opustil své místo u stropu a (...) hbitě uštědřil zkoprnělému rektorovi několik záhlavců. (...) Rektor trval na okamžitém odchodu Josefa z katedry. Bidlo ho bránil, chtěl uhrát jen důtku s výstrahou, předložil Josefovo vynikající komplexní hodnocení za mnoho let. Pro rektora však byl náhle rozhodující původ: šimpanz nemůže zastávat místo pomocné vědecké síly. /A tak/ nakonec Bidlo kapituloval. Protože však Josefa miloval (...), odvedl si ho do své vily, kde mu šimpanz pomáhal při pořádání knihovny. Když pak jednou v profesorově zahradě uviděl (...) otakárka fenyklového, dostal se do takové euforie, že se počal točit kolem své osy a tančil tak dlouho, až padl mrtev.“

Uvedené aktivity dosvědčují, že jsem se nemohl projevovat jako „pomocná vědecká síla“, i když jsem napsal nějaké recenze knih z psychologie. Také jsem se v těchto dvou letech nemohl věnovat studiu filozofie a češtiny tak horlivě jako v roce prvním. Doc. Chmelař – zřejmě oceniv mou práci pro Psychologický ústav – mi na podzim vymohl místo profesora na jednom brněnském gymnáziu. A posluchači a posluchačky přicházející v tu dobu na Psychologický ústav se divili, když se ptali, kde je Sedlák, a můj jmenovec – rovněž Jiří Sedlák (!), který nastoupil po mně –, jim odpovídal, že on je přece Jiří Sedlák. „Ale ty ses nějak změnil!“ Po roce učitelování na gymnáziu jsem se stal vysokoškolským učitelem filozofie. Přesto záměny našich jmen a osob pokračovaly a setrvávají dodnes.